

І.А. Сорока
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
та спеціальної мовної підготовки,
Університет економіки та права «КРОК»

Психологічні особливості організаційного середовища вищого навчального закладу

У статті проаналізовано результати SWOT-аналізу організаційного середовища вищого навчального закладу. Досліджено сильні та слабкі сторони, загрози та можливості, які визначають викладачі ВНЗ за родом своєї діяльності.

Ключові слова: SWOT-аналіз, організаційне середовище, загрози, можливості, конфлікти.

И.А. Сорока
кандидат психологических наук,
доцент кафедры иностранных языков и
специальной языковой подготовки,
Университет экономики и права «КРОК»

Психологические особенности организационной среды высшего учебного заведения

В статье проанализированы результаты SWOT-анализа организационной среды высшего учебного заведения. Исследованы сильные и слабые стороны, угрозы и возможности, которые определяют преподаватели вузов по роду своей деятельности.

Ключевые слова: SWOT-анализ, организационная среда, угрозы, возможности, конфликты.

I. Soroka
candidate of sciences (psychology),
docent of the department of foreign languages
and special language preparation,
“KROK” University

Psychological peculiarities of the organizational environment of a higher educational institution

The article analyzes the results of the SWOT-analysis of the organizational environment in higher educational institutions. The strengths, weaknesses, threats and opportunities, determined by university professors on the nature of their activities are studied.

Keywords: SWOT-analysis, organizational environment, threats, opportunities, conflicts.

Постановка проблеми

SWOT-аналіз може застосовуватися у різних сферах. Освіта не є виключенням. У даному дослідженні викладачі гуманітарних дисциплін вищих навчальних закладів пройшли опитування щодо сильних та слабких сторін, можливостей та загроз викладацької діяльності. Аналіз психологічних особливостей організаційного середовища вищого навчального закладу засвідчує важливість створення конструктивного для педагогів середовища, в якому акцентовано увагу на збільшенні ефективності та перетворення недоліків професійної діяльності на сильні сторони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Положення про особливості стосунків між членами освітніх організацій розглядаються у працях Л. Карамушки [1], Л. Орбан-Лембрик [2], М. Рибаквої [3], В. Семиченко [4], І. Сингаївська [5] у своїх працях аналізувала особистісні особливості викладачів ВНЗ; Л. Березовська [6] вивчала засоби профілактики конфліктів у вищому навчальному закладі;

О. Філь [7] використовувала SWOT-аналіз для виявлення конкурентоздатності середовища організації на міжнародному рівні.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Науковці до цього часу не приділяли значної уваги аналізу сильних та слабких сторін, можливостей та загроз викладацької діяльності у вищих навчальних закладах. Тому автор статті звернула особливу увагу на вивчення цієї проблеми за допомогою SWOT-аналізу.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження психологічних особливостей організаційного середовища вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Дослідження проводилося серед 60 викладачів гуманітарних дисциплін державних та приватних вищих навчальних

зкладів України. Досліджено сильні, слабкі сторони, загрози та можливості, які визначають викладачі у організаційному середовищі вищих навчальних закладів, де вони працюють. Для проведення дослідження використано розроблений автором опитувальник: «Психологічні проблеми організаційного середовища вищого навчального закладу», який складається з 13 питань. Перші три питання спрямовані на визначення ступеня задоволеності викладачів стосунками зі своїми колегами, студентами та керівництвом. Відповіді на дані питання ідентифікуються за наступними шкалами: а) гарні стосунки; б) задовільні стосунки; в) погані стосунки. Четверте питання має на меті визначення рівня технічного забезпечення в університеті за шкалами: а) сучасне; б) застаріле та в) важко відповісти. П'яте питання спрямоване на вивчення того, чи задоволені викладачі системою оцінювання у ВНЗ за шкалами: а) так; б) ні; в) важко відповісти. Шосте питання визначає міру навантаження викладачів за шкалами: а) велике; б) помірне (звичайне); в) недостатнє. У сьомому питанні оцінюються умови праці за критеріями: а) гарні; б) задовільні; в) погані. Питання 8–10 виявляють тиск сімейних та робочих ролей на викладачів вищого навчального закладу. Так, питання 8 оцінює надмірність часу, який займає робота в житті викладачів. Дев'яте питання висвітлює міру втомленості викладачів після роботи за наступними показниками: а) часто; б) час від часу; в) ніколи. Десяте питання виявляє, чи впливає сімейне життя викладачів на роботу за шкалами: а) часто; б) час від часу; в) ніколи. Одинадцяте питання спрямоване на аналіз можливостей організаційного середовища вищого навчального закладу, які надаються для ефективної роботи викладачів. Дванадцяте питання висвітлює загрози в організаційному середовищі вищого навчального закладу, які блокують ефективність роботи викладачів. Останнє тринадцяте питання спрямоване на виявлення психологічних умов ефективності профілактики конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу за наступними

шкалами: а) підвищення рівня знань про конфлікт, його особливості, види, негативні та позитивні наслідки тощо; б) створення сприятливих соціально-психологічних умов для взаємодії у колективі; в) створення сприятливих об'єктивних, організаційно-управлінських умов праці, г) власний варіант.

Для обробки та систематизації отриманих відповідей за вказаними вище питаннями застосовано *SWOT-аналіз* [7; 8; 9] організаційного середовища вищого навчального закладу. *SWOT* (аббревіатура складена з перших букв англійських слів (*Strengths* (сила), *Weaknesses* (слабкість), *Opportunities* (можливості), *Threats* (загрози)). Отримані «сильні сторони» є базою, перевагами, що мають зміцнюватися. Слабкі сторони варто поступово ліквідувати як неефективні напрямки діяльності вищого навчального закладу.

Опитування та бесіди з викладачами вищих навчальних закладів стосовно різних аспектів професійної діяльності в колективі освітньої організації дало нам достатньо матеріалу, щоб здійснити *SWOT-аналіз* організаційного середовища ВНЗ. Так, *Strengths* – сильними сторонами організаційного середовища ВНЗ, у яких здійснюється трудова діяльність викладачів, було зазначено можливість отримати гарний досвід (45,0% опитаних відповіли, що це вірно, 31,7% – абсолютно вірно). Викладачі, незважаючи на нелегку працю, отримують моральне задоволення від своєї роботи: 25,0% опитаних відповіли, що це можливо так, вірно – 31,7%, та абсолютно вірно – 16,7%. Сильною стороною роботи викладача також є гарне спілкування: для 31,7% це вірно, а для 38,3% опитаних це абсолютно вірно. Гарні стосунки зі студентами мають 66,7% респондентів. Також 40,0% викладачам подобається бальна система оцінювання в їхніх університетах, 31,7% опитаних було важко відповісти на це запитання.

Аналіз *Weaknesses* – недоліків, слабких сторін організаційного середовища ВНЗ, у яких здійснюється трудова діяльність викладачів, а також чинників, які можуть провокувати виникнення конфлік-

тів у педагогічному колективі, є наступні моменти: оплата та умови праці, технічне забезпечення, навантаження. Так, наприклад, на запитання «чи рівень зарплатні високий?», варіант «абсолютно не вірно» обрали 28,3% респондентів, «ні, це не так» – 26,7%, «скоріше ні» – 21,7%. Тобто загалом 76,7% викладачів не задоволені рівнем заробітної платні. При цьому 61,7% назвали умови праці задовільними, а 16,7% – поганими. Звернемо увагу на те, що 43,3% викладачів вважають, що технічне забезпечення в університетах, де вони працюють, застаріле. Це у 1,5 раза більше, порівнюючи з 28,3% респондентів, які відповіли, що технічне забезпечення є сучасним. Окрім цих зазначених слабких сторін, вважаємо, що потрібно окрему увагу звернути на відповіді, пов'язані зі стосунками між колегами-викладачами і керівництвом. Незважаючи на те, що викладачі зазначили, що робота, начебто надає їм можливість гарного спілкування, міра задоволеності професійними стосунками при цьому є невисокою. Про це свідчать дані, які вказують на те, що гарні стосунки з колегами мають лише 41,7% викладачів, задовільні – 45,0% викладачів, погані – 13,3% опитаних. Щодо гарних стосунків із керівництвом, то цей відсоток також не становить і половини (45,0%) опитаних, а задовільні стосунки – у 55,0%. Серед недоліків роботи викладачі назвали наступне: 56,7% респондентів зазначили, що «робота займає забагато часу, який вони могли б проводити з сім'єю». При цьому варто звернути увагу на те, що 46,7% викладачів часто, а 51,7% – час від часу після роботи приходять додому занадто втомленими, щоб займатися домашніми справами. Одружені викладачі відчувають на собі тиск сімейних ролей, що позначається на їхній роботі. Серед опитаних 23,3% вказали, що їхнє сімейне (особисте) життя часто впливає на виконання обов'язків на роботі. 46,7% відчувають цей вплив час від часу. Треба зазначити, що тільки 26,6% викладачів вважають свою професію престижною.

Можливості (*Opportunities*) організаційного середовища ВНЗ: розвиток нави-

чок, реалізація творчого потенціалу, перепідготовка викладачів, можливість реалізувати плани і можливість кар'єрного зростання. Відповідно до отриманих даних, найбільша у відсотковому відношенні за вибіркою в цілому можливість «реалізувати творчий потенціал» зазначена у відповідях 31,7% викладачів, які констатували, що це «вірно» та 33,3% опитаних, які відповіли «абсолютно вірно». Далі за кількістю відповідей, можливість «подальшого навчання» «відкрита» для 30,0% опитаних з відповіддю «вірно» та для 31,7% опитаних, що відповіли «абсолютно вірно». Дещо нижчий відсоток відповідей викладачів вказує на можливість організаційного середовища, яка забезпечує розвиток навичок (35,0% опитаних обрали «вірно», 26,7% – «абсолютно вірно»). Можливість кар'єрного зростання, за власною оцінкою, мають 36,7% викладачів (відповідей «вірно» 30,0%, «абсолютно вірно» 6,7%). Нарешті, реалізувати свої плани можуть 35% опитаних викладачів ВНЗ.

Викладачі, які брали участь у дослідженні, зазначали наступні загрози (*Threats*) організаційного середовища ВНЗ: конфлікти з колегами, нездорова конкуренція, втрата роботи, конфлікти з керівництвом. За результатами опитування, найбільш імовірними загрозами у педагогічному колективі є: конфлікти з колегами та керівництвом (51,7% опитаних обрали ці варіанти). 23,3% опитаних викладачів вказали свої варіанти «загроз», які можуть виникати в процесі викладання: невивплата заробітної плати, незначні набори абітурієнтів, об'єднання груп та потоків на лекції

та семінари (що ускладнює для викладача можливість підтримувати дисципліну, а для студентів – засвоєння матеріалу), нерівномірний розподіл навантаження, втрата вільного часу, збільшення вимог, рутинна, вигорання, недостатнє матеріальне забезпечення для здійснення наукової діяльності.

Висновки

Отже, дослідження виявило, окрім сильних сторін та можливостей для викладачів ВНЗ, багато загроз та недоліків викладацької діяльності. Результати дослідження можуть бути враховані керівниками освітніх організацій різних форм власності, рівнів акредитації з метою ідентифікації психологічних проблем організаційного середовища. На нашу думку, їх варто покласти в основу розробки політики ВНЗ щодо створення сприятливих об'єктивних організаційно-управлінських та суб'єктивних соціально-психологічних умов праці педагогів. Сучасне технічне забезпечення, гнучкий режим праці та відпочинку, застосування монетарних і немонетарних мотивуючих систем, створення сприятливого психологічного клімату, культури спілкування та поведінки, кадрова політика (сукупність положень, принципів, методів роботи з кадрами з метою створення колективу, який відповідає необхідним вимогам) – усі ці дії є ефективною основою для профілактики конфліктів у педагогічному колективі ВНЗ, впливають на запобігання плинності кадрів, підвищення мотивації персоналу та престижності професії викладача.

Література

1. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. / Л. М. Карамушка – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління : навч. посіб. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2010. – 544 с.
3. Рыбакова М. М. Конфликт и взаимодействия в педагогическом процессе / М. М. Рыбакова. – М. : Просвещение, 1991. – 128 с.
4. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. / В. А. Семиченко. – К. : Вища школа, 2004. – 336 с.
5. Сингаївська І. В. Аналіз особистісних особливостей викладача як чинника його професійної успішності / І. В. Сингаївська // Правничий вісник Університету «КРОК». – К. : Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 21. – 2015. – С. 150-157.

6. Березовська Л.І. Профілактика конфліктів у вищому навчальному закладі / Л.І. Березовська // Вісник Національного університету оборони України. – 2015. – Вип. 2 (45). – С. 34-40.
7. Філь О.А. Теоретична модель розвитку конкурентоздатності організацій та комплекс психологічних методик «Аналіз розвитку конкурентоздатності організацій» (АРКО) / О.А. Філь // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : А.С.К., 2013. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2013. – Вип. 37. – С. 105-111.
8. Череп А.В. SWOT-аналіз діяльності малого підприємництва у період економічної кризи / А.В. Череп, І.Ю. Нагаєць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekpr/2009_25/cherep.htm
9. Soroka I. SWOT analysis of the teaching process in higher educational institutions / I. Soroka // Modern Trends and Resources for Teachers of Foreign Languages Journal [Електронний ресурс] // American Councils Moldova – January, 2014, Volume 3 P. 40-41. – Режим доступу до журн.: <http://www.americancouncils.md/news/1010>. ISSN 1857-3193